

Едиција
Филозофија између Истока и Запада

8

УМ У ВРЕМЕНУ

Споменица о годишњици смрти Слободана Жуњића
9. 3. 2019 – 9. 3. 2020.

Приредили:

Данило Н. Баста

Илија Марић

Здравко Кучинар

Издавач

Досије студио

За издавача

Мирко Милићевић

Уредник издања

Данило Н. Баста

Технички уредник

Зоран Грац

ISBN

978-86-6047-327-3

Тираж

300

Припрема
и штампа

Досије студио, Београд
www.dosije.rs

УМ У ВРЕМЕНУ

Споменица о годишњици смрти
Слободана Жуњића:
9. 3. 2019 – 9. 3. 2020.

Приредили:
Данило Н. Баста
Илија Марић
Здравко Кучинар

Објављивање ове књиге омогућено је средствима
Одбора за филозофију између Истока и Запада
Српске академије наука и уметности

ТУМАЧЕЊЕ ТЕКСТА КОД ПРОФЕСОРА СЛОБОДАНА ЖУЊИЋА

Личне успомене

Свима је данас добро познат обиман научни опус професора Слободана Жуњића.¹ Његови дугогодишњи пријатељи и сарадници који су имали прилике да много пута разговарају са њим знају и шта је мислио о појединим питањима о којима није оставио писани траг. Извесно би било драгоцено да се сачувају и записи и белешке о усменим разговорима које су водили. Данас о Слободану Жуњићу могу да говорим само као његов студент. Био ми је професор на основним и постдипломским студијама и ментор приликом израде дипломског и магистарског рада. Упознао сам га 1986. године, када сам, после одслужења војног рока, почео да студирам филозофију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Наша генерација је после завршене средње

¹ Набројаћемо само нека дела: Slobodan Žunjić, *Aristotel i henologija: problem jednog u Aristotelovoj metafizici*, Prosveta, Beograd 1988; Martin Hajdeger i nacionalsocijalizam: dokumenti i interpretacije, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1992; Слободан Жуњић, *Модерност и филозофија: размишљања о духу времена са размеђа векова*. Том 1, *Наслеђе Модерне*, Плато, Београд 2009; *Лоика и теологија. Дијалектика Јована Дамаскина у византијској и српској филозофији*, Отачник, Београд 2012; *Филозофија и њен језик*. Том 1, *Језик филозофије*, Плато, Београд 2012; *Филозофија и њен језик*. Том 2, *Повесност филозофског језика*, Плато, Београд 2013; *Прирок и сушњасиво: историја појмовне лоике код Срба*. Део 1, *Српске лоике у средњем веку*, Службени гласник, Београд 2013; *Прирок и сушњасиво: историја појмовне лоике код Срба*. Део 2, *Српске лоике у раној модерној*, Службени гласник, Београд 2013; *Прирок и сушњасиво: историја појмовне лоике код Срба*. Део 3, *Српске лоике у појној модерној*, Службени гласник, Београд 2013; *Прирок и сушњасиво: историја појмовне лоике код Срба*. Део 4, *Сушњасиво у српској филозофији*, Службени гласник, Београд 2013; Slobodan Žunjić, *Hajdeger i pre-sokratovci: temeljna 'imena' rane grčke misli kao osnovica razumevanja njegovog 'bivstvovanja'*, Orpheus, Novi Sad 2015; Фридрих Ниче: *између модерне и постојмој модерне*, Отачник, Београд 2017.

школе уписивала студије и потом одлазила на одслужење војног рока. Дакле, на студије смо долазили директно из војске, где смо стекли искуства веома различита од гимназијских. Предавања су почињала само месец дана по повратку из војске, а многим није било лако да се навикну на повратак кући, као и на сасвим нове утиске о професорима, колегама и универзитетском животу. Многи су се одвикли и од читања књига и имали су врло помешана осећања и несређене животне планове. Стицајем околности, током другог дела одслужења војног рока имао сам прилике да мање-више редовно похађам предавања скоро свих професора филозофије на Филозофском факултету Универзитета у Загребу. Користио сам прилику да одлазим и на јавна предавања која су у то време била веома популарна и посећена. Захваљујући томе, имао сам, ако не дубоко, онда извесно широко искуство у вези са различитим предавачима филозофије. Могао сам да упоредим начине рада професора и да донесем и прве оцене о њиховим методама и приступу филозофији. Са данашње временске дистанце, мислим да се слободно може закључити да је начин рада професора Слободана Жуњића био другачији од рада већине професора које сам имао прилике да упознам и слушам. Потребно је истаћи неколико посебно важних карактеристика његовог рада које се, наравно, добрим делом не могу раздвојити од општег приступа студентима.

Основа његовог рада била је тумачење текста. Радио је на тексту озбиљно и темељно, не базирајући се на претходну спрему студената. Критеријуме није спуштао, нити прилагођавао слабије припремљеним студентима.

Није показивао потребу за самоистицањем и држањем дугих говора у којима би себе доживљавао као главну личност, режисера и глумца истовремено, а студенте као публику пуну обожавалица. У то време нисам још увек умео да ценим ову његову врлину, јер нисам знао да су логореја и самозаљубљеност толико распрострањене.

И друге његове врлине могу се сагледати тек на позадини туђих мана. На пример, није показивао ни најмању назнаку да жели да спута студента који темељно и много ради. Разликовао је, могу слободно рећи, амбициозне студенте који желе да протрче кроз студије или да се улагују професору до испита, од студената који су имали намеру да озбиљно изучавају и раде на изузетно обимној, разноврсној и захтевној грађи.

Нисам могао да приметим да је желео да фасцинира. Иако је његов хумор могао да буде оштар, није био малициозан, нити злонамеран. Боље сам разумео ову духовитост од друге специфичне врсте духовитости везане за његов поглед на свет, о којој је остао траг и у књигама које је објавио.

Могу да нагласим да није узимао за зло ни ако студент нема идеолошке или политичке наклоности блиске његовим. У нашој генерацији више није било никаквог одјека шездесет и осме године. Углавном су, иако млади, тада сви били и физички и психички уморни од реалног живота у војсци.

Професор Слободан Жуњић није заузимао патерналистички став. Говорио је о филозофској пози као теми, али пред студентима није заузимао професорску позу. Можда је и сасвим несвесно имао потпуно природан став, зато што није имао намеру да просветитељски надањује студенте идеологијом или политичком доктрином. Мислим да у овим личним успоменама нећу направити грешку ако кажем да је, упркос свој дистанци, умео искрено да се обрадује кад види истински рад на разумевању текста.

Могло се осетити да је реч о озбиљном и темељном научнику, посвећеном читању и тумачењу текста, широког образовања стеченог у земљи и иностранству, што је утицало и на његову отвореност према студентима, као и на мањак сујете. Веома је широк био и обим његових научних интересовања о чему најбоље може да посведочи библиографија. У једном приказу указао је на тумачења Платонове Академије свог тибингенског ментора Ханса Кремера (Hans Krämer),² кога је споменуо и у предговору књиге *Аристотел и хенологија*: „Svako ko poznaje Krämerov doprinos savremenom razumevanju Platonove Akademije lako će pogoditi u kom smislu je tek posle njegovih proučavanja bilo moguće da se jedna skoro maglovita slutnja o odsudnosti problematike *jednog* za čitavu grčku filozofiju heuristički razvije i konkretno primeni i u tumačenju Aristotelove filozofije”³ Жуњићева похвала Кремеровој методи указала ми је на један приступ тумачењу Платонове онтологије који не сме да се изостави, што је разумљиво свима који су читали Платонове дијалоге, задржавајући се на тумачењима нерешивих делова текста. У једном касније написаном тексту

² Slobodan Žunjić, „Nova slika Platonove metafizike”, *Theoria*, 1–2 (1983), 236–241.

³ Slobodan Žunjić, *Aristotel i henologija: problem jednog u Aristotelovoj metafizici*, Prosveta, Beograd 1988, 5.

резимирао је свој рад на факултету: „[...] у свом професионалном раду, предавајући годинама класичну грчку филозофију, настојао [сам] да покажем колико су разгранате проблемске и идејне везе које Аристотелову метафизику повезују са претходном мишљу Платонове Академије и пресократске мисли (то је, верујем, био један од основних доприноса моје докторске дисертације *Проблем једној у Аристотеловој Метафизици*)”.⁴

На вежбама смо читали речи и реченице, поредећи грчки оригинал са преводима на српски језик и стране језике. Залагао се за поступан рад на тумачењу текста, филозофске терминологије и историје појмова,⁵ који захтева читав низ знања, од страних језика, преко историје, општег образовања и формалне логике. Показати примером, на вежбама, како изгледа рад на тумачењу текста и шта се све очекује од савесног тумача, била је најбоља могућа педагошка метода. Када сам га питао коју књигу да купим у Паризу, рекао ми је да би најкорисније било да узмем Трикоов (Jules Tricot) превод на француски Аристотелове *Метафизике* са коментарима.⁶ Нисам га послушао, купио сам Аристотелову *Метафизику* на грчком језику, која је, наравно, неупотребљива без коментара.

Тумачење текста има универзалну методолошку вредност. Многи професори и научници следе само оквири и терминологију „службене науке” у текстовима или је преносе новим генерацијама. Стварно критичко мишљење подразумева темељно херменеутичко истраживање текста. Безбројне празне филозофске приче којима су били склони студенти, разбијале су се на тумачењу текста. Само ако се ред по ред тумачи текст, могуће је напредовати у његовом разумевању. Било је студената који су хиљаду пута читали један исти текст, али само у преводу, не узимајући у обзир оригинални текст, оквири тог језика у време настанка текста, историјски контекст, биографију и сведочанства о карактеру личности која га је написала.

Професор Слободан Жуњић је имао и очекивања у вези са радом студената. Најбоље је у томе следити његове речи. Очекивао је марљивост, образовање и даровитост, семинарске радо-

⁴ Слободан Жуњић, *Логика и теологија. Дијалектика Јована Дамаскина у византијској и српској филозофији*, Отачник, Београд 2012, 9.

⁵ Slobodan Žunjić, „Ime i pojam teorije”, *Theoria*, 1–2 (1983), 203–220.

⁶ Aristote, *Métaphysique*, nouvelle édition entièrement refondue, avec commentaire, par Jules Tricot, Librairie philosophique J. Vrin, Paris 1981.

ве који би представљали „зреле и продубљене саставе”. Истицао је и значај познавања и служења страним језицима, као и знање класичних језика, поготово старогрчког, а касније и старословенског.⁷ Радна атмосфера у којој се подстичу и вреднују марљивост, знање и образовање, веома се разликовала од смерница према којима је у образовном систему посебну пажњу требало посвећивати онима којима учење не иде.

Вежбе код професора Слободана Жуњића биле су на највишем нивоу, онако како се радило у најозбиљнијим универзитетским и научним центрима у свету. Не мислим на извикане и комерцијализоване универзитетске средине, већ на одабране научне кругове или поуке у најбољим школама. Један школски друг ми је причао како је стицајем околности одсео код једног познатог професора (Alfred Jules Ayer), код кога је у Енглеској докторирао (други пут) академик Михаило Марковић (1956). Заједно са професоровим сином одлазио је на часове у једну елитну гимназију. На часовима се читао и тумачио текст, а професор се користио оригиналним текстом класичног језика и преводима, наводећи ђаке да проблемски размишљају и са њим заједно тумаче текст. Кад читате радове светски признатих научника и професора са појединих добрих страних универзитета, можете препознати начин рада професора Слободана Жуњића. Нисам о томе разговарао са професором Жуњићем и не смем да тврдим, али ми се чини на основу посредних утисака да, нажалост, ту атмосферу није имао на универзитету на којем је био у Америци. Нисам га питао о томе када смо једном ручали у кафани *Пролеће*. Више ме је интересовало да ли се променио и да ли су истините неке приче које су кружиле о њему. Мој утисак је тада био да је то исти човек којег сам познавао као студент.

Иако нисам имао такав непосредан утисак на вежбама, професор Слободан Жуњић ми је сам рекао нешто о свом доживљају рада са студентима. Када је одлазио у Америку, оставио је Ирину Деретић и мене да држимо вежбе првој години студија филозофије, на Историји филозофије 1, односно Античкој филозофији. Пошто нисмо били запослени на Факултету, већ стипендисти Министарства за науку на пројекту у Институту за филозофију (где ми је ментор био академик Михаило Ђурић), одлука да држимо вежбе студентима донета је на Наставно-научном већу Филозофског факултета. Не сећам се да ми је давао упутства како да држим вежбе, нити којом литературом да се служим. Оставио ми

⁷ Slobodan Žunjić, „Mišljenje”, 19. 9. 1988.

је потпуну слободу у избору начина рада и теме. Добро, међутим, памтим да ми је рекао да ћу видети како је рад који ћу обављати „захвалан” (у смислу rewarding). Рекао сам му да ћу држати вежбе на начин на који их је он држао, тумачећи текст ред по ред и реч по реч.

Морам признати да ме је изненадила отвореност професора Слободана Жуњића који се у једно незахвално време упустио у темељно изучавање и истраживање византијске и српске филозофске традиције: „Istorija filozofije u srpskoj duhovnoj tradiciji mnogo je duža i bogatija nego što se to obično pretpostavlja i prikazuje. Mnogostruke krivudave niti filozofske misli, što se, uprkos burnoj prošlosti i velikim socijalno-političkim promenama na tlu dosadašnjeg obitavanja srpskog naroda, žilavo protežu između različitih duhovnih epoha u srpskoj istoriji, svedoče o značajnom kulturnom trajanju i delovanju raznorodnih duhovnih podsticaja, istočnih i zapadnih, mističkih i racionalnih, idealističkih i materijalističkih, hermeneutičkih i analitičkih. Ta složena duhovna stremljenja, bar povremeno daju zanimljive spojeve i plodove, koji zaslužuju pažnju, i po sebi, ali i kao važni delovi ukupnog kulturnog života srpskog naroda u balkanskom civilizacijskom prostoru”⁸

Великом преданошћу и поступним радом тумачио је дела средњовековних аутора.⁹ У предговору књиге *Лоїка и шеолоија* из 2012. године оставио је преглед историјата свог истраживања средњовековне српске филозофије: „То моје бављење старом српском филозофијом, испрва наметнуто као институтски задатак, убрзо је добило свој унутрашњи подстицај, и то поглавито захваљујући узбудљивом открићу Дамаскинових дела на нашем старом језику”¹⁰ Сматрао је и да не може да „затвара очи” пред „линијама континуитета, које су се од Аристотела протезале до позне антике и формирања византијске филозофије”¹¹ Убрзо је уочио и најбоље дефинисао које све препреке стоје пред истраживачима: „Бројни су разлози зашто је историографија националне филозофске мисли далеко заостала за развојем филозофске

⁸ Slobodan Žunjić, „Uvod u istoriju srpske filozofije”, *Gledišta* 1/2 (1999), 5–77.

⁹ Slobodan Žunjić, „Definicije filozofije u 'Dijalektici' Jovana Damaskina”, *Filozofski godišnjak*: glasnik Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu 8 (1995), 19–53.

¹⁰ Слободан Жуњић, *Лоїка и шеолоија. Дијалектика Јована Дамаскина у византијској и српској филозофији*, Отачник, Београд 2012, 5.

¹¹ Исто, 9.

мисли у Србији. Пре свега, темељно проучавање кључних извора, с обзиром на њихов неуобичајено велики историјски и језички распон, подразумева читав низ разноврсних знања (филолошких, историјских, филозофских), која није лако спојити у једној особи, а они коју су поседовали те вишеструке таленте усмеравали су по правилу своју пажњу негде другде, не ретко и из потцењивачког става према једној ‘малој’ и ‘слабој’ филозофској култури. Поврх тога, примарни извори, поготово они из ранијих периода, још нису ни издати, а камоли преведени, обрађени и вредновани. [...] Због свега тога, проучавање српске филозофије најчешће мора да крене такорећи *ab ovo*, од тражења изворних списа и њиховог објављивања, да би тек после тога могло да се приступи њиховом тумачењу и вредновању, које ће бити ослобођено наслеђених предрасуда и идеолошких шаблона сваке врсте. У погледу праве анализе грађе, мало је шта учињено, а и тамо где већ постоје неки претходни резултати на њих се ретко када савремени историчар може с поверењем ослонити”.¹²

Обимна библиографија професора Слободана Жуњића сведочи о великом делу које ће бити предмет проучавања наредних генерација истраживача. Од изузетног је значаја што се његова библиотека – легат као целина чува у Универзитетској библиотеци у Београду. Уверен сам да ће тек са временске дистанце бити могуће да се у потпуности сагледа допринос професора Слободана Жуњића нашој науци и филозофији. За метод којим се служио може се рећи да је универзалан и неопходан не само у тумачењу тако сложених и давно написаних текстова, већ и приликом тумачења сваког написаног текста у друштвеним и историјским наукама.*

¹² Слободан Жуњић, *Историја српске филозофије*, Завод за уџбенике, Београд 2014, 15.

* Аутор је виши научни сарадник Балканолошког института САНУ.

САДРЖАЈ

Ум у времену. Уводна реч	7
Борислав Микулић: Ајхманов синдром филозофије. Још једном о Хајдегеровој ‘критици националсоцијализма’	15
Милош Тодоровић: Жуњићева рецепција Хајдегера	51
Данило Н. Баста: Блискавице Бранка Лазаревића о Мартину Хајдегеру	87
Софија Мојсић: Опаске уз генезу модерности	99
Часлав Д. Копривица: Навођења сове Минервине у позно доба. У „дијалогу” са Жуњићевим промишљањем епохалности	129
Зоран Кинђић: Ничеово (не)разумевање ниҳилизма	155
Илија Марић: <i>Philosophi minores</i> . Маргиналије уз <i>Историју српске филозофије</i> Слободана Жуњића	218
Благоје Пантелић: О једном сусрету вере и појма (Жуњићево проучавање византијске филозофије)	269
Здравко Кучинар: Слободан Жуњић и часопис <i>Theoria</i>	292
Борис Милосављевић: Тумачење текста код професора Слободана Жуњића – Личне успомене	312
Радосав Пушић: Вино у старој Кини и засади винограда у околини Бордоа (Разговор уз чај: сећање на Слободана Жуњића).	319

ПРИЛОЗИ

Михаило Ђурић: Рецензија студије Слободана Жуњића „Темељни појмови ране грчке филозофије у интерпретацији Martina Heideggera”.....	335
Реферат за избор Слободана Жуњића за дописног члана САНУ	343
Илија Марић: Библиографија Слободана Жуњића (1949–2019).....	354
Фото-записи и ликовни радови	381

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Жуњић С.(082)

14:929 Жуњић С.

012 Жуњић С.

УМ у времену : споменица о годишњици смрти Слободана Жуњића : 9. 3. 2019 – 9. 3. 2020. / приредили Данило Н. Баста, Илија Марић, Здравко Кучинар. – Београд : Досије студио, 2020 (Београд : Досије студио). – 380 стр., [9] стр. с таблама ; 24 см. – (Едиција Филозофија између Истока и Запада ; 8)

Тираж 300. – Стр. 7–13: Ум у времену / И. М. – Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-6047-327-3

1. Баста, Данило Н., 1945– [приређивач, сакупљач]

а) Жуњић, Слободан (1949–2019) -- Биобиблиографија

б) Филозофија -- Зборници

COBISS.SR-ID 283289356